Джек Лондон | Jack London
БІЛА ТИША | THE WHITE SILENCE
(оповідання | a short tale)

«Біла Тиша» (1899) стала першим значним опублікованим твором Джека Лондона — це розповідь про трьох мандрівників (двох чоловіків та індіанку), які зіткнулися з голодом і лихом на арктичній стежці. «Природа має багато хитрощів, якими вона переконує людину в її скінченності, але найбільш приголомшлива, найзаціпеніліша з усіх — це пасивна фаза Білої Тиші».

***

— Кармен не протримається й кількох днів. — Мейсон виплюнув шматок льоду і скрушно оглянув бідну тварину, потім узяв її лапу в свій рот і заповзявся викушувати лід, що болісно намерз між пальцями.

— Ніколи не бачив, щоб собака з викрутастою кличкою був вартий бодай шеляга[1], — промовив він, закінчивши справу і відштовхнувши її вбік. — Вони просто в'януть і здихають під вагою відповідальності. Ви коли-небудь бачили, щоб щось пішло не так у пса з розсудливим іменем, як-от Кассіар, Сайваш чи Хаскі? Ні, сер! Подивіться на цього Шукума — він... — Хап! Худа бестія метнулася вгору, білі ікла ледь не розірвали горло Мейсона.

— Ах ти ж, що надумав?! — Влучний удар руків'ям батога за вухо звалив тварину на сніг; пес затремтів, а з іклів закапала жовта слина.

— Як я і казав, погляньте на Шукума — у нього є характер. Б'юся об заклад, він зжере Кармен ще до кінця тижня.

— А я виставлю іншу пропозицію проти цієї, — відповів Маламут Кід, перевертаючи замерзлий хліб, покладений перед вогнем для розморожування. — Ми з'їмо Шукума ще до того, як подорож закінчиться. Що скажеш, Рут?

Індіанка опустила кавову гущу шматочком льоду, перевела погляд з Маламута Кіда на чоловіка, потім на собак, але нічого не відповіла. Це була настільки очевидна істина, що слова видавалися зайвими. Попереду — двісті миль незайманої стежки, залишків харчів[2] — заледве на шість днів для них самих, і зовсім нічого для собак; іншого виходу бути не могло. Чоловіки та жінка згуртувалися біля вогню і розпочали свою скудну трапезу. Собаки лежали в упряжі, бо це була лише полуденна зупинка, і заздрісно стежили за кожним шматком.

— Відсьогодні ніяких обідів, — сказав Маламут Кід. — І нам треба пильнувати собак — вони стають лютими. За першої ж нагоди вони готові загризти людину.

— А я колись був головою громади Епворта[3] і викладав у недільній школі. — Вимовивши це недоречне зауваження, Мейсон поринув у споглядання своїх мокасинів, від яких ішла пара, але Рут, наповнивши його кухоль, вивела його із заціпеніння.

— Слава Богу, в нас купа чаю! Я бачив, як він росте, там, у Теннессі. Що б я зараз не віддав за гарячий кукурудзяний коржик! Не зважай, Рут; ти вже недовго голодуватимеш і мокасини теж скоро не носитимеш.

При цих словах жінка відкинула похмурість, і в її очах розлилася велика любов до свого білого господаря — першого білого чоловіка, якого вона бачила; першого

чоловіка, який, як вона дізналася, ставився до жінки як до чогось кращого, ніж просто тварина чи в'ючна худоба.

— Так, Рут, — вів далі її чоловік, вдаючись до тієї мішаної говірки[4], якою вони тільки й могли порозумітися; — почекай, поки ми розрахуємося і подамося Назовні. Ми сядемо в човен Білої Людини і підемо на Солону Воду. Так, лиха вода, бурхлива вода — великі гори весь час танцюють вгору-вниз. І така велика, так далеко, так далеко — треба йти десять снів, двадцять снів, сорок снів, — він наочно перераховував дні на пальцях, — весь час вода, лиха вода. Потім прийдемо у велике селище, багато людей, так само багато, як комарів наступного літа. Вігвами, ох, які високі — як десять, двадцять сосен. Хай-ю шукум![5]

Він безпорадно замовк, кинув благальний погляд на Маламута Кіда, а потім за допомогою мови жестів копітко виставив двадцять сосен одну на одну. Маламут Кід посміхнувся з бадьорим цинізмом; але очі Рут розширилися від подиву і захвату; вона майже вірила, що він жартує, і така поблажливість тішила її бідне жіноче серце.

— А потім ти заходиш у... у коробку, і — пуф! — летиш угору. — Він підкинув у повітря порожній кухоль для ілюстрації і, вправно спіймавши його, вигукнув: — І — бац! — ти вже внизу. О, великі знахарі! Ти йдеш у Форт-Юкон. Я йду в Арктик-Сіті — двадцять п’ять снів — довгий шнурок[6], весь час — я беру той шнурок і кажу: «Алло, Рут! Як ти?» — а ти кажеш: «Це мій добрий чоловік?» — а я кажу: «Так», — а ти кажеш: «Не можу спекти доброго хліба, більше немає соди», — тоді я кажу: «Подивися в кеші[7], під борошном; бувай». Ти дивишся і береш багато соди. Весь час ти у Форт-Юконі, я в Арктик-Сіті. Хай-ю знахар!

Рут так щиро всміхнулася цій казці, що обидва чоловіки розреготалися. Бійка серед собак перервала розповідь про дива Зовнішнього Світу, і поки запеклих супротивників розборонялі, вона вже втягнула сани — все було готове до дороги.

— Марш! Болді! Гей! Вперед! — Мейсон вправно орудував батогом і, поки собаки тихо скавучали в упряжі, зрушив сани за допомогою стернової жердини[8]. Рут рушила за ним із другою запряжкою, залишивши Маламута Кіда, який допоміг їй стартувати, замикати шерегу. Дужий чоловік, справжній здоровань, здатний одним ударом звалити вола, він не міг змусити себе бити бідних тварин, а потурав їм, як рідко коли робить погонич — ба більше, він мало не плакав разом з ними в їхніх злиднях.

— Ну ж бо, вперед, бідні ви каліки! — шепотів він після кількох марних спроб зрушити вантаж. Та нарешті його терпіння було винагороджене, і, хоч і скавучачи від болю, вони поспішили наздогнати товаришів.

Більше ніяких розмов; труд на стежці не дозволяє такого марнотратства.

І з усіх виснажливих робіт праця на північній стежці — найгірша. Щасливий той, хто може витримати день подорожі ціною мовчання, і то по битому шляху. Та з усіх нелюдських робіт прокладання стежки — найважча. З кожним кроком велика плетена снігоступа тоне, поки сніг не зрівняється з коліном. Потім угору, прямо вгору — відхилення на крихту дюйма є певним передвісником лиха — снігоступу треба підняти над поверхнею; потім вперед, вниз, і інша нога піднімається перпендикулярно мало не на пів ярда. Той, хто спробує це вперше, якщо йому пощастить не схрестити небезпечно снігоступи і не простягнутися на повен зріст на зрадливому ґрунті, здасться виснаженим вже за сотню ярдів; той, хто зможе не

відставати від собак цілий день, може цілком заслужено залізти у свій спальний мішок із чистою совістю та гордістю, що перевершує всяке розуміння; а той, хто пройде двадцять снів Довгою Стежкою, — людина, якій можуть позаздрити самі боги.

День минав, і з благоговінням, породженим Білою Тишею, безмовні мандрівники схилилися до своєї роботи. Природа має багато хитрощів, якими вона переконує людину в її скінченності — невпинний плин припливів, лють шторму, струс землетрусу, довгі розкати небесної артилерії — але найбільш приголомшлива, найзаціпеніліша з усіх — це пасивна фаза Білої Тиші. Усі рухи припиняються, небо прояснюється, небеса стають наче з міді; найменший шепіт здається святотатством, і людина стає боязкою, наляканою звуком власного голосу. Єдина крихта життя, що подорожує крізь примарні пустки мертвого світу, вона тремтить від власної зухвалості, усвідомлюючи, що її життя — лише життя хробака, нічого більше.

Дивні думки виникають непрохано, і таємниця всього сущого прагне висловитися.

І страх смерті, Бога, всесвіту охоплює людину — надія на Воскресіння і Життя, жага до безсмертя, марне прагнення ув'язненої сутності — саме тоді, якщо взагалі коли-небудь, людина перебуває наодинці з Богом.

Так минав день. Річка зробила великий закрут, і Мейсон спрямував свою запряжку навпростець через вузький перешийок суходолу. Але собаки затялися перед високим берегом. Знову і знову, хоч Рут і Маламут Кід штовхали сани, вони ковзали назад. Тоді настала черга спільного зусилля. Нещасні створіння, знесилені від голоду, напружили останні сили. Вгору — вгору — сани завмерли на вершині берега; але вожак повернув ланцюг собак за собою праворуч, зачепивши снігоступи Мейсона. Наслідок був жахливий.

Мейсона збило з ніг; один із собак впав у запряжці; і сани перекинулися назад, тягнучи все за собою знову на саме дно.

Ляск! — батіг люто впав на собак, особливо на ту, що впала.

— Не треба, Мейсоне, — благав Маламут Кід; — бідне створіння ледь тримається на ногах. Почекай, ми поставимо мою запряжку. — Мейсон навмисно стримував батіг, поки не пролунало останнє слово, а тоді довгий шнур вилетів і повністю обвив тіло винної тварини.

Кармен — а це була Кармен — защулилася в снігу, жалібно заскавучала, а потім перекинулася на бік.

Це була трагічна мить, жалісний випадок на стежці — вмираючий пес і двоє товаришів у гніві.

Рут тривожно переводила погляд з одного чоловіка на іншого. Але Маламут Кід стримався, хоча в його очах був цілий світ докору, і, нахилившись над собакою, перерізав посторонки. Не було сказано жодного слова. Запряжки з'єднали докупи, і перешкоду подолали; сани знову рушили в дорогу, а вмираючий пес повз ззаду. Доки тварина може рухатися, її не вбивають, і їй дають цей останній шанс — доповзти до табору, якщо вона зможе, в надії, що вдасться застрелити лося.

Уже каючись за свій гнівний вчинок, але занадто впертий, щоб загладити провину, Мейсон тяжко працював на чолі кавалькади, навіть не підозрюючи, що небезпека вже висить у повітрі. Ліс густішав у захищеній низині, і крізь нього вони

прокладали свій шлях. За п’ятдесят футів від стежки височіла могутня сосна. Поколіннями вона стояла там, і поколіннями доля мала на увазі цей єдиний кінець — можливо, те саме було визначено і Мейсону.

Він нагнувся, щоб затягнути ослаблений ремінець на мокасині. Сани зупинилися, і собаки без жодного звуку полягали в сніг. Тиша була надприродною; жоден подих вітру не шелеснув у вкритому інеєм лісі; холод і тиша космічного простору вистудили серце і вдарили по тремтячих губах природи. Повітрям прокотилося зітхання — вони, здавалося, не почули його насправді, а радше відчули, як передчуття руху в нерухомій порожнечі. Тоді величезне дерево, обтяжене вагою років і снігу, зіграло свою останню роль у трагедії життя. Він почув застережливий тріск і спробував схопитися на ноги, але, майже випрямившись, отримав удар прямо в плече.

Раптова небезпека, миттєва смерть — як часто Маламут Кід дивився їй в очі! Соснові голки ще тремтіли, коли він почав віддавати накази і кинувся діяти. Й індіанка не знепритомніла і не зчинила даремного плачу, як зробило б багато її білих сестер. За його наказом вона налягла всією вагою на кінець швидко змайстрованого важеля[9], послаблюючи тиск і прислухаючись до стогонів свого чоловіка, поки Маламут Кід рубав дерево сокирою. Сталь весело дзвеніла, вгризаючись у мерзлий стовбур, кожен удар супроводжувався вимушеним гучним видихом — тим самим «Ху!», «Ху!», характерним для лісоруба.

Нарешті Кід поклав на сніг те жалюгідне створіння, що колись було людиною. Але гіршим за біль товариша був німий відчай на обличчі жінки, змішаний погляд сповненого надії та безнадії запитання. Сказано було мало; тих, хто живе на Півночі, рано навчають марності слів і неоціненної важливості вчинків. Коли температура падає до шістдесяти п’яти градусів нижче нуля[10], людина не може пролежати в снігу багато хвилин і вижити. Тож ремені на санях перерізали, і страждальця, загорнутого в хутра, поклали на ліжко з гілок. Перед ним палахкотіло вогнище, розведене саме з того дерева, що спричинило нещастя. Позаду і частково над ним було натягнуто примітивний полог — шматок брезенту, який вловлював тепло, що випромінювалося, і відбивав його назад і вниз на пораненого — хитрість, відома людям, які вивчають фізику біля самих її витоків.

Люди, які ділили ложе зі смертю, знають, коли лунає її заклик. Мейсон був страшно розчавлений. Це підтвердив би навіть побіжний огляд. Його права рука, нога та спина були зламані; кінцівки паралізувало нижче стегон, і існувала велика ймовірність внутрішніх ушкоджень. Лише рідкісний стогін свідчив про те, що він ще живий. Надії не було; нічого не вдієш. Безжальна ніч минала повільно: для Рут це була частка зневіреного стоїцизму її раси, а для Маламута Кіда — нові зморшки на його бронзовому обличчі.

Насправді Мейсон страждав найменше, бо він перебував у східному Теннессі, у Великих Димчастих горах, знову проживаючи сцени свого дитинства. Найбільш жалісною була мелодія його давно забутої південної говірки, коли він марив купальнями, полюванням на єнотів та набігами на кавуни. Для Рут це було наче грецька мова, але Кід розумів і відчував — відчував так, як може відчувати лише той, хто роками був відірваний від усього, що означає цивілізація.

Ранок повернув свідомість постраждалому, і Маламут Кід нахилився ближче, щоб вп’ймати його шепіт.

— Пам'ятаєш, як ми зійшлися на Танані, чотири роки тому перед льодоходом? Тоді вона мені не дуже подобалася. Просто вона була гарненька, і в цьому був якийсь присмак азарту, мабуть. Але знаєш, я став її дуже цінувати. Вона була мені доброю дружиною, завжди поруч у скрутну хвилину. А коли справа доходить до торгу, ти знаєш — їй немає рівних. Пам'ятаєш, як вона пройшла пороги Мусхорн, щоб зняти нас із тобою з того каменя, а кулі хльостали по воді, як град? І той час голоду в Нуклукето, коли вона мчала по льоду, щоб принести новини? Так, вона була мені доброю дружиною, кращою за ту, іншу. Не знав, що в мене була інша? Ніколи не казав, еге ж? Ну, я спробував один раз, там, у Штатах. Ось чому я тут. Ми разом виросли. Я поїхав, щоб дати їй шанс на розлучення. Вона його отримала.

— Але це не має відношення до Рут. Я думав розрахуватися зі справами і наступного року вирушити Назовні — вона і я — але вже пізно. Не відсилай її назад до її племені, Кіде. Жінці страшно важко повертатися. Подумай тільки! Майже чотири роки на нашому беконі, квасолі, борошні та сухофруктах — а потім повернутися до риби та карибу. Недобре для неї спробувати наше життя, зрозуміти, що воно краще за життя її народу, а потім повернутися. Подбай про неї, Кіде... чому б тобі не... але ні, ти завжди їх цурався, і ніколи не казав мені, чому приїхав у цей край. Будь добрим до неї і відправ її назад у Штати, як тільки зможеш. Але зроби так, щоб вона могла повернутися — знаєш, може засумувати за домом.

— І малюк... це зблизило нас ще дужче, Кіде. Тільки б це був хлопець. Подумай — плоть від плоті моєї! Він не повинен залишатися в цьому краї. А якщо дівчинка — що ж, вона й поготів не зможе. Продай моє хутро; за нього дадуть щонайменше п’ять тисяч, і ще стільки ж у мене в компанії. І розпоряджайся моїми частками як своїми. Думаю, та ділянка[11] на терасі ще себе покаже. Подбай, щоб він здобув гарну освіту; і, Кіде, головне — не давай йому сюди повертатися. Ця країна не була створена для білих людей.

— Я вже не мешканець світу, Кіде. Три-чотири сни щонайбільше. Ти мусиш іти далі. Ти повинен іти! Пам'ятай, це моя дружина, це мій син — о Боже! Сподіваюся, це хлопчик! Ти не можеш залишатися біля мене — і я заклинаю тебе як вмираючий: іди вперед.

— Дай мені три дні, — благав Маламут Кід. — Тобі може стати краще; щось може змінитися.

— Ні.

— Лише три дні.

— Ти мусиш іти.

— Два дні.

— Це моя дружина і мій син, Кіде. Ти б не просив про це.

— Один день.

— Ні, ні! Я заклинаю...

— Тільки один день. Ми зможемо протягнути на залишках провізії, і я можу вполювати лося.

— Ні... Добре. Один день, але ні хвилиною більше. І, Кіде, не залишай мене зустрічати це наодинці. Лише один постріл, один натиск на гачок. Ти розумієш. Подумай про це! Подумай! Плоть від моєї плоті, і я ніколи не побачу його!

— Поклич сюди Рут. Я хочу попрощатися і сказати їй, щоб вона думала про хлопчика і не чекала на мою смерть. Вона може відмовитися йти з тобою, якщо я цього не скажу. Прощавай, старий; прощавай.

— Кіде! Я кажу — заклади шурф[12] вище струмка, поруч із осипом. Я намив там сорок центів на одну лопату.

— І, Кіде! — той нахилився нижче, щоб вловити останні слабкі слова, останню відмову вмираючої людини від своєї гордості. — Мені шкода... за... ти знаєш... Кармен.

Залишивши дівчину тихо плакати над своїм чоловіком, Маламут Кід одягнув парку[13] та снігоступи, взяв гвинтівку під пахву і зник у лісі. Він не був новачком у суворих бідах Півночі, але ніколи ще не поставав перед таким важким питанням. Абстрактно це була проста математична задача — три можливі життя проти одного приреченого. Але тепер він вагався. П'ять років пліч-о-пліч на річках і стежках, у таборах і копальнях, дивлячись смерті в очі серед лісів, повеней і голоду, вони кували узи свого товариства. Цей зв'язок був настільки міцним, що Кід часто відчував неясні ревнощі до Рут відтоді, як вона вперше стала між ними. І тепер цей зв'язок мав бути розірваний його власною рукою.

Хоча він молився про лося, хоча б про одного лося, здавалося, уся дичина покинула край, і з настанням ночі виснажений чоловік приповз до табору з порожніми руками і важким серцем. Гавкіт собак і проникливі крики Рут змусили його поспішити.

Увірвавшись у табір, він побачив дівчину посеред розлюченої зграї, яка відбивалася сокирою. Собаки порушили залізне правило своїх господарів і накинулися на харчі. Він вступив у бійку, перевернувши гвинтівку, і стара як світ гра природного відбору була зіграна з усією нещадністю її первісного середовища. Гвинтівка та сокира піднімалися й опускалися, влучаючи чи промахуючись із монотонною регулярністю; гнучкі тіла миготіли з дикими очима та іклами, з яких капала слина; людина і звір билися за панування до найгіршого кінця. Потім переможені тварини відповзли до краю світла вогнища, вилизуючи свої рани і виливаючи своє горе зорям.

Увесь запас сушеного лосося було поглинуто, і залишилося, мабуть, фунтів п’ять борошна, щоб протриматися на двох сотнях миль дикої пустелі. Рут повернулася до чоловіка, а Маламут Кід розрізав тепле тіло одного з собак, череп якого був розтрощений сокирою. Кожна частина була ретельно відкладена, крім шкури та нутрощів, які кинули його нещодавнім супротивникам.

Ранок приніс нові клопоти. Тварини кидалися одна на одну. Кармен, яка все ще чіплялася за свою тонку нитку життя, була повалена зграєю. Удари батога падали на них непоміченими. Вони щулилися і вили під ударами, але відмовлялися розходитися, поки не зник останній жалюгідний шматочок — кістки, шкура, шерсть, усе.

Маламут Кід займався своєю роботою, слухаючи Мейсона, який знову був у Теннессі, виголошуючи заплутані промови та дикі заклики до своїх побратимів минулих днів.

Скориставшись сусідніми соснами, він працював швидко, а Рут спостерігала, як він робить сховище, подібне до тих, що іноді використовують мисливці, щоб вберегти м'ясо від росомах і собак. Одну за одною він нахилив верхівки двох

невеликих сосен одна до одної майже до самої землі, міцно зв’язавши їх ременями з лосячої шкіри. Потім він змусив собак покоритися і запріг їх у двоє саней, завантаживши все, крім хутра, в яке був загорнутий Мейсон. Ці хутра він щільно обгорнув навколо нього і міцно прив'язав, закріпивши обидва кінці шкур до зігнутих сосен. Один удар мисливського ножа звільнив би їх і підкинув тіло високо в повітря.

Рут вислухала останню волю свого чоловіка і не чинила опору. Бідна дівчина добре засвоїла урок покори. З дитинства вона схилялася, і бачила, як усі жінки схиляються перед володарями творіння, і в її природі не було місця для опору. Кід дозволив їй один спалах горя, коли вона поцілувала свого чоловіка — у її народу не було такого звичаю — потім підвів її до передніх саней і допоміг взути снігоступи. Сліпо, інстинктивно вона взяла стернову жердину та батіг і рушила з собаками на стежку. Потім він повернувся до Мейсона, який впав у кому, і довгий час після того, як Рут зникла з очей, сидів біля вогнища, чекаючи, сподіваючись і молячись, щоб його товариш помер.

Неприємно залишатися наодинці з болючими думками в Білій Тиші. Тиша мороку милосердна, вона огортає людину, наче захистом, і дихає тисячею невловимих співчуттів; але яскрава Біла Тиша, чиста і холодна під сталевим небом, — безжальна.

Минула година — дві години — але Мейсон не вмирав. Опівдні сонце, не піднімаючи свого краю над південним горизонтом, кинуло проблиск вогню на небеса, а потім швидко забрало його назад. Маламут Кід стрепенувся і підповз до свого товариша. Він кинув один погляд навколо. Біла Тиша, здавалося, насміхалася, і великий страх охопив його. Пролунав різкий постріл; Мейсон гойднувся у своєму повітряному склепі[14], а Маламут Кід погнав собак у дикий галоп, тікаючи крізь сніги.

1899 р.

***

Примітки:

[1] Вартий бодай шеляга (*worth a rap*) — фразеологізм, що означає «нічого не вартий». Шеляг — дрібна монета.

[2] Харчі (*grub*) — розмовне позначення їжі, провіанту.

[3] Громада Епворта (*Epworth League*) — молодіжна організація Методистської єпископальної церкви, популярна в США наприкінці XIX ст.

[4] Мішана говірка (*macaronic jargon*) — мова, що складається зі змішаних слів різних мов (у даному випадку англійської та індіанських діалектів).

[5] Хай-ю шукум! (*Hi-yu skookum*) — вислови на чинукському жаргоні (торговельна мова Північного Заходу). *Hi-yu* — багато, дуже; *skookum* — сильний, могутній, чудовий.

[6] Довгий шнурок (*big string*) — так Мейсон намагається пояснити Рут принцип роботи телеграфу.

[7] Кеш (*cache*) — потайне місце, де мандрівники та мисливці на Півночі зберігали запаси їжі, зазвичай підняте над землею на палях для захисту від тварин.

[8] Стернова жердина (*gee pole*) — міцна жердина, закріплена збоку спереду на санях, за допомогою якої погонич керує ними або допомагає зрушити з місця.

[9] Важіль (*handspike*) — дерев'яний брус або міцна палиця, що використовується як важіль для підняття важких предметів.

[10] Шістдесят п’ять градусів нижче нуля за шкалою Фаренгейта — це приблизно –53°C.

[11] Ділянка на терасі (bench claim) — золотоносна ділянка, розташована на терасних уступах над рівнем річки.

[12] Шурф (sink a hole) — вертикальна гірнича виробка невеликої глибини для розвідки копалин.

[13] Парка (parka) — довга тепла куртка з капюшоном, зазвичай з хутра, традиційний одяг народів Півночі.

[14] Повітряний склеп (aerial sepulcher) — спосіб поховання (часто індіанський), коли тіло не закопують у землю, а підвішують або кладуть на високий поміст. У тексті це реалізовано через зігнуті сосни, які випрямилися після того, як Кід перерізав мотузку (або стріляв, що є метафоричним чи реальним сигналом до фіналу), піднявши тіло вгору.

Переклад: А. Невідомий (2026)